

Cumhuriyet Halk Partisi
Araştırma, Bilim ve Yönetim Platformu

POLİTİKA NOTU

Korku ve Güvensizlik Toplumu: AKP'nin Gözetim ve Fişleme Stratejileri

*Gözetleyen ve Fişleyen
AKP İktidarı*

AKP iktidarı artan baskı ve gözetim stratejileriyle, toplumu ayakta tutan güven, dayanışma, kardeşlik gibi temel değerleri hızla yoketmektedir.

İktidarının ilk yıllarında Avrupa Birliği (AB) kaldırıcının da etkisiyle AKP'nin politikaları demokrasiyi, insan haklarını ve kişisel özgürlükleri genişleten uygulamalar olarak algılanmıştır. Oysa AKP iktidarı kademeli ve sistemli bir şekilde demokrasi ve insan haklarının yaşam bulacağı ve serpileceği alanları daraltmıştır. Otoriter devlet zihniyetinin geçmişteki uygulamalarıyla hesaplaştığını iddia eden AKP, bunları eskisine göre daha güçlü ve yaygın biçimlere dönüştürmüştür. AKP iktidarları döneminde devlet otoriterliğinin artırılması bir yana, otoriter zihniyet topluma sirayet ettirilmiştir. İktidar, otoriter devleti otoriter topluma dönüştürme çabası içindedir.

AKP iktidarı bir yandan kardeşlik ve dayanışma propagandası yaparken diğer yandan artan baskı ve gözetim stratejileriyle, toplumu ayakta tutan güven, dayanışma, kardeşlik gibi temel değerleri hızla aşındırmaktadır.

AKP iktidarı bir yandan kardeşlik ve dayanışma propagandası yaparken diğer yandan artan baskı ve gözetim stratejileriyle, toplumu ayakta tutan güven, dayanışma, kardeşlik gibi temel değerleri hızla aşındırmaktadır. Güven duygusunun yerine, güvenlik kaygısı yerleştirilmektedir. Toplumsal ilişkilerimiz artık güven üzerinden değil, güvenlik üzerinden kurulmaktadır. Polis devleti anlayışı toplumun her alanına girmeye başlamıştır.

Gözetim artık insanların birbirlerine göz kulak olması, eski deyimle sahip çıkması olmaktan çıkmıştır. Gözetim, kurumsal ve toplumsal bir fişlemeye dönüşmüştür. Bu fişlemenin tasarılayıcısı ve yürütücüsü AKP iktidarı ve onda temsil edilen yeni otoriter zihniyettir.

Geleneksel değerlere ve Anadolu'nun kardeşlik hukukuna her fırsatta vurgu yapan sözde "muhafazakâr demokrat" AKP, en temel değerlerimiz arasında yer alan toplumsal güven duygusunu yok etmektedir. Kimsenin kimseye güvenmediği ve herkesin birbirine şüphe ile yaklaştığı bir toplumda, kim olduğumuz ve ilişkilerimiz kameralar, dinleme aygıtları, gizli evraklar, sakınca kayıtları, fişlemeler, yasakçı kurallar ve yönetmelikler tarafından tanımlanmaktadır. İktidarın otoriter zihniyetine karşı duran herkes hızla "vatan haini" ilan edilmektedir. AKP, bir korku ve güvensizlik toplumu yaratmıştır.

Temel güdüsü korku olan insanların oluşturduğu toplum sağlıklı olamaz. Korku toplumsal paranoyaları besler, insanları ayrıştırır. Toplumun direncini kırar. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti, tarihinin en kırılgan dönemini yaşamaktadır. Yeni otoriter zihniyet korkuyu üretmekle kalmamakta, onu fütursuzca pazarlamaktadır. AKP, toplumun kırılganlığı üzerinden hem oy, hem de kâr devşiren bir sistemin yaratıcısıdır.

Güven(siz)lik Toplumuna Doğru

Türkiye'de sokak kameralarının görünür

olduğu dönem AKP'nin iktidarıyla başlamıştır. Kameralar, başta büyük kent merkezleri olmak üzere süreç içinde ülkenin en ücra köşelerine kadar girmiştir. İstanbul başta olmak üzere tüm kentler kameralarla donatılmaktadır. Kameralar giderek toplumsal güvenin daha güçlü olduğu düşünülen küçük yerleşim birimlerine de yayılmıştır. Ergani (Diyarbakır) ve Derik (Mardin) yaygınlaşmanın ilk örnekleri arasında yer almıştır.

AKP iktidarın “potansiyel suçlu” gördüklerini çok hızlı tespit eden ve yakalatan sokak kameraları, iktidarın beslediği “suçluları” yakalamak bir yana tespit bile edememektedir.

Kameralar 2009 yılında Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) merkez binasının önüne yerleştirilmiştir. Taksim Meydanı'nın 1 Mayıs kutlamalarına açılması için verilen mücadelede DİSK en ön saflarda yer almış ve bu yüzden AKP iktidarı tarafından sindirilmesi gereken muhalif bir odak olarak fişlenmiştir. Gezi eylemleri sırasında kameralar eylemcilerin tek tek tespitinde kullanılmış, elde edilen görüntülerden hareketle insanlar kimi zaman evlerine baskın yapılarak gözaltına alınmıştır. Ne var ki, eylemcileri yakalayan kameralar, Ethem Sarısülük ve Ali İsmail Korkmaz örneklerinde olduğu gibi, iktidar destekçisi güçlerin işlediği suçları tespit edememiş, suçluları yargı önüne çıkaramamıştır. Bu kişileri yargı önüne

çıkaran AKP'nin kameraları değil, kararlılıkla cinayetlerin ve katillerin üzerine giden halk güçleri olmuştur. Bu örnekler, kameraların basit ve tarafsız birer teknolojik araç olmadığını açıkça göstermiştir. İktidarın “potansiyel suçlu” gördüklerini çok hızlı tespit eden ve yakalatan kameralar, iktidarın beslediği “suçluları” yakalamak bir yana tespit dahi edememektedir.

Gezi Hareketi otoriter rejimin özellikle gençleri hedef aldığını bir kere daha kanıtlamıştır. AKP, başından beri gençliği sorunlu bir kesim olarak görme ve mutlak surette gözetim altında tutma eğilimde olmuştur. 2008 yılında hazırlanan Gençleri Koruma Kanun Tasarısı iktidarın zihniyetini ifşa etmesi açısından önemlidir. Tasarı, gençliği muhafazakâr bir ahlak çerçevesinde şekillendirmeye çalışmakta, gençlere potansiyel “suçlu” muamelesi yapmaktadır. 2009 yılında Eskişehir Valiliği'nin okullardaki “suça eğilimli”, “risk grubunda yer alan” öğrencilerin tespiti ve fişlenmesi yönünde yaptığı çalışma, AKP iktidarının gençlere bakışını açıkça ortaya koyan çarpıcı bir örnektir. Üniversitelerde öğrenciler hakkında 2000 yılında toplam 2601 soruşturma açılmışken, bu sayı 2011 yılında 5871'e yükselmiştir.

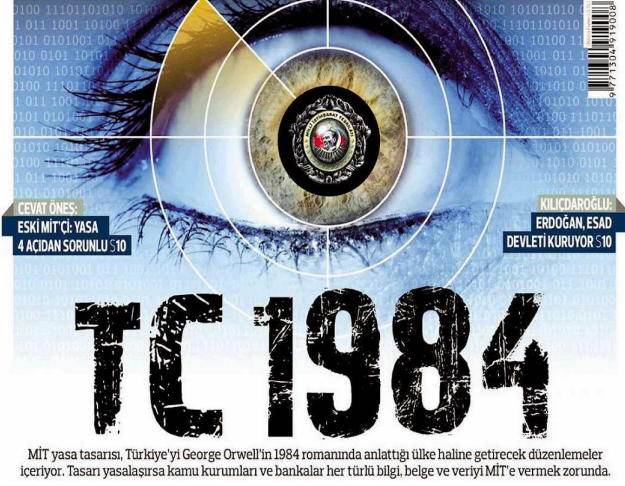
Sağlıklı bir hamilelik süreci geçirilmesini sağlamak bahanesiyle 2008 yılında başlayan Gebe İzleme Projesi iktidarın hem hasta hem de kadın haklarını kişi odaklı değil devlet odaklı gördüğünü ortaya koymuştur. Olumlu algılanabilecek amaçları olsa dahi, proje temelde hamile kadınların kayıt altına alınması ve takip edilmesi esasına dayanmaktadır. Türkiye’de töre ve ahlak cinayetlerinin halen dikkat çekici düzeyde olduğu düşünülürken bu tür bir fişlemenin kadınların hayatını tehlikeye attığı aşikârdır. Başka bir yönüyle de bu proje, otoriter devlet zihniyetinin mahrem bir alan olması gereken aileye sirayet etme çabasıdır.

2014 yılının sonunda meclise gelen Kişisel Verilerin Korunması Kanun Tasarısı otoriter zihniyetin ürünüdür. Kanun kapsamında polis, Jandarma ve Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) neredeyse sınırsız bir fişleme yetkisine kavuşmaktadır.

Ulusal Sağlık Bilgi Sistemleri de benzer ama daha bütüncül bir çabayı temsil etmektedir. Sağlığımızla ilgili bütün veriler bürokrasinin çarkları arasında dolaşmakta ve hasta-doktor ilişkisinin mahremiyeti yok edilmektedir. Doktorlar fişlemenin öznesi haline getirilmektedir. Örneğin aile hekimlerinden, hastalara alkol kullanıp kullanmadıklarının yanı sıra ne tür alkol türlerini, hangi sıklıkla kullandıklarını

sormaları istenmektedir. AKP tarafından son dönemde özel hastanelerde uygulamaya konulan ve Danıştay tarafından iptal edilen avuç içi kimlik belirleme sistemi de sağlık alanındaki gözetimin artık ileri teknoloji yardımıyla gerçekleştirilmek istendiğini göstermektedir. Basit bir kimlikle yapılabilecek tespitin gelişmiş biyometrik araçlarla yapılıyor olması, amacın sağlıklı ilgili olmadığını, vatandaşları doğrudan fişlemek olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. AKP otoriterliğinin en çarpıcı biçimde açığa çıktığı olay 2012 yılında İzmir’de yaşanmıştır. İktidar, İzmir’deki devlet hastanelerinin başhekimlerinin görev pozisyonları konusunda AKP’li il ve ilçe yöneticilerinden görüş almıştır. Başhekimler AKP’li yöneticilerin görüşleri doğrultusunda fişlemeye tabi tutulmuştur. 2008 yılından bu yana gündemde olan ve 2014 yılının sonunda TBMM’ye gelen *Kişisel Verilerin Korunması Kanun Tasarısı* da bu otoriter zihniyetin ürünüdür. Buna göre kişisel bilgiler istisnai hükümler üzerinden devlete açık hale getirilmektedir. Öyle ki ırk, siyasi düşünce, inanç, din, mezhep, özel hayat bilgileri devlet tarafından bu kapsamda ele alınıp istisnai bilgi hükümlerine tabi kılınmaktadır. Polis, Jandarma ve Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) neredeyse sınırsız bir fişleme yetkisine kavuşmaktadır. Vatandaşın bu kurumlara karşı haklarını savunmaları büyük ölçüde engellenmektedir. Tasarı ile oluşturulacak *Kişisel Verileri Koruma Kurulu* da Bakanlar Kurulu tarafından seçilmektedir. Bir anlamda devlet yerine vatandaş şeffaflaştırmıştır. Vatandaş,

hizmete erişimde kolaylık sağlayan sosyal güvenlik ve e-devlet sistemleri, vatandaşın neredeyse her türlü bilgisini tutmaktadır. Fakat bu bilgilerin devlet bir yana, üçüncü şahıslara karşı tam olarak nasıl korunacağı bilinmemektedir.

Öteyandan, iktidarkendi sınırlarını, *Devlet Sırrı Kanunu Tasarısı* ile sıkı bir "koruma" altına almayı hedeflemektedir. Tasarıya göre, başbakan başkanlığındaki kurul gerekli gördüğü bilgilere ve belgelere devlet sırrı statüsü vererek, bunları elli senelik bir sessizliğe gömebilmektedir. Tasarı, oldukça muğlak ve esnek bir biçimde tanımlanan "devlet sırlarını" bağımsız mahkemelerin erişimine kapatmaktadır. AKP iktidarı bu tasarıyla devletin sırlarının ifşa edilmesini suç saymakta ve bu suç için ağır yaptırımlar öngörmektedir.

Gezi Parkı eylemlerinden sonra, fişleme uygulamaları hem çeşitlenmiş hem de artmıştır. Eylemlerin hemen ardından "muhbir vatandaş" projesi başlatılmıştır. Bu proje, toplumu ayakta tutan güven unsurlarının altını oymakta ve vatandaşların birbirlerini potansiyel

suçlular olarak görmesine yol açmaktadır. AKP tarafından devam ettirilen Genel Bilgi Taraması da (GBT) aynı mantıkla vatandaş potansiyel suçlu olarak kodlamaktadır. GBT aslında gizli yönergelere dayanması itibarıyla hukuksuz bir işlemdir. Benzer bir uygulama ile nüfus ve vatandaşlık işlerinin soy kodları fişlemesi devam ettirilmektedir. Azınlık statüsünde yer alan Rum, Ermeni ve Yahudiler soy kodları ile fişlenmeye devam etmektedir.

AKP iktidarının fişleme histerisinin ne ölçüde yaygınlaştığını gösteren son örneklerden biri spor taraftarlarının denetim altına alınması girişimidir. Önemli taraftar grupları Gezi eylemleri sırasında hep birlikte ve tam bir spor dayanışması ruhu ile iktidarın otoriter zihniyetine karşı çıkmıştır. İktidarın, taraftarları denetlemeye yönelik e-bilet girişimi dünyadaki fişleme örnekleri içinde bir ilktir.

İktidarın kontrol histerisi o kadar güçlüdür ki, AKP ana muhalefet partisi CHP'nin kimi milletvekillerini Milli İstihbarat Teşkilatı aracılığıyla fişlemekten geri durmamıştır. Başından beri fişleme yaptığı resmen belgelenen AKP Hükümeti, gazetecilik görevini yapan Taraf Gazetesi'ne topyekûn savaş ilan etmiştir. Aynı gazetenin daha önce, Türkiye'yi sarsan soruşturmalara ve davalara dair benzer yöntemlerle ulaştığı ve kamuoyuna sunduğu belgeler AKP iktidarı tarafından gizli addedilmemiştir. Bilakis, iktidar bu belgeleri ve içindeki bilgileri kendi söyleminin bir parçası haline getirmiştir. Önceki ifşaatlar boyunca

özgür basın olarak tanımlanan Taraf, son dönemde vatana ihanetle itham edilmiştir. AKP iktidarı, fişlemenin kural olduğu askeri rejimleri dahi geride bırakmıştır.

Gezi'den Korkan AKP Gözetimi Artırdı

İktidarın gözetim alanında yaptıkları, yapacaklarının da kanıtıdır. Özellikle Gezi eylemlerinden sonra gelişen süreç AKP iktidarının toplumun giderek daha geniş bir kesimini denetim altına alma niyetini ve eğilimini açıkça belli etmektedir. Toplumun tümü bir polis denetim alanına çevrilmektedir. Polis artık neredeyse her kamusal ve özel alana müdahale edebilme kapasitesine ve yetkisine sahiptir. Türkiye bir polis devleti ve daha da kötüsü polis toplumu olmaya doğru ilerlemektedir. Toplumun önünde duran ve kendisini giderek daha çok hissettiren tehlike bir iktidar kurumu olarak emniyetin ve polislerin güç kazanması değildir. Asıl tehlike polis denetiminin bir zihniyet olarak toplumsallaşmasıdır. AKP herkesin birbirinin polisi olduğu bir toplum yaratmaktadır. Otoriter bir siyasi rejim tehlikesinin çok ötesinde, otoriter bir toplum oluşturmaktadır. AKP iktidarı

toplumun mayasında olan koşulsuz ve karşılıksız güveni zedelemektedir. Fişlemelerin, gizli veya açık kayıtların, izlemelerin, dinlemelerin ve diğer gözetim uygulamaların vatandaşa ve topluma vereceği yegâne şey kuru bir güvenlik hissidir. Güvenliğin kendisi değildir.

17 Aralık ve Sonrasında Gözetim

“17 ve 25 Aralık Yolsuzluk Operasyonları” süresince ve sonrasında yaşananlar, polis devletinin varlığını ve gücünü tüm dünyanın gözü önüne sermiştir. Öncesinde de bilinen polis devleti, 17 Aralık sonrasında AKP iktidarının bizzat kendisi tarafından da kabul edilen bir gerçekliğe dönüşmüştür. İktidarın yaşanan sürece tepkisi polis devleti uygulamalarını daha da yaygınlaştırmak ve yoğunlaştırmak olmuştur. 17 Aralık süreci, devleti bir fişleme aygıtına dönüştürmektedir. Çünkü AKP iktidarının Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK), İnternet ve MİT kanunlarıyla somutlaşan karşı hamleleri polis devletini zayıflatmaya değil güçlendirmeye yöneliktir. Nisan 2014'te yasalaşan MİT Kanunu ile birlikte Milli İstihbarat Teşkilatı, bütün kamu kurumlarının ve özel kuruluşların bilgi bankalarına erişim hakkını elde etmiştir. Yürüttüğü “güvenlik faaliyetleri” ile ilgili olarak ise çok güçlü bir dokunulmazlık zırhına kavuşturulmuştur. İktidarın kendi yarattığı ve büyüttüğü “ceberut devletle” boğuşması daha fazla ceberutluk üretmektedir. AKP iktidarında kurumsallaşan polis devletinin en tehlikeli göstergesi İç Güvenlik Yasa Tasarısı'dır. Tasarı “makul şüphe” uygulaması ile polise

neredeyse sınırsız ve keyfi bir arama yetkisi vermektedir. Tasarının kanunlaşmasıyla birlikte polis, vatandaşların geriye dönük iletişim geçmişine zaman sınırı olmadan ulaşma hakkına sahip olacaktır. Polis noterlerin bütün kayıtlarına erişim hakkına sahip olacaktır. Tasarı, ayrıca, en temel insan haklarından biri olan savunma hakkına ağır bir darbe indirmektedir. Savunma avukatlarının dosyalara erişimine sınırlamalar getirilmektedir.

AKP iktidarı güvenin yok olduğu, hukukun işlemediği, temel sosyal güvencelerin yok edilmeye çalışıldığı, birlik dilinin kaybolduğu, tescilli bir polis toplumu yaratmaktadır.

Gerçek şu ki AKP hem geçmişteki “paralel devletin” kurucusu hem de onun devamıdır. İktidar paralel yapılanmalar yaftasıyla kendisini polis devletinden ayırttırmaya çalışırken daha güçlü bir polis devleti inşa etmektedir. Çünkü paralel devlet AKP iktidarının ta kendisidir. Demokrasinin işletildiği bir toplumda, 17 Aralık benzeri bir sürecin toplu istifalar ve akabinde gelecek demokratik ve hukuki önlemlerle aşılması beklenirdi. Oysa Türkiye’de siyasi iktidar, emniyet, yargı ve bürokrasinin çeşitli kademelerinde benzeri görülmemiş sayıdaki yer değiştirme, atama ve sürgünleri, hemen her gün ortalığa saçılan dinleme kayıtlarını, medya üzerindeki susturmaya yönelik baskıları ve üç büyük şehirde polise verilen olağanüstü hal

düzeyindeki arama yetkilerini vatandaşlar için sıradan, günlük haberler haline getirmiştir. Birkaç ay öncesine kadar kol kola ve bir güven ilişkisi içinde beraber çalıştıkları insanlar, AKP iktidarı tarafından jet hızıyla “vatan hainleri” haline getirilmiştir. AKP iktidarı güvenin yok olduğu, hukukun işlemediği, temel sosyal güvencelerin yok edilmeye çalışıldığı, birlik dilinin kaybolduğu, tescilli bir polis toplumu yaratmaktadır. 17 Aralık, “sıradan otoriterliğin” açık otoriterliğe dönüştüğü tarihtir.

Bireyin Özgürlüğü ve Gözetim Konusunda Uluslararası Kuruluşların Önerileri

Gözetim ve mahremiyet ihlalleri konusunda çalışmalar yürüten *Privacy International* hazırladığı özel raporda şu önlemlerin mutlaka alınması gerektiğini vurgulamaktadır:

- Devletin özel hayata ve iletişim özgürlüğüne müdahaleleri mutlaka kanunlarla belirlenmelidir.
- Bu müdahaleler öncelikle toplumsal yarar ve bireysel mağduriyet arasındaki dengeleri gözetmelidir.
- Müdahale ancak ve ancak demokratik toplum yapısının tehlikeye girdiği durumlarda meşru görülmelidir.
- Bu meşruiyetin zemini yine hukuk olmalıdır.
- Kişiler arası iletişime ve özel hayata müdahalelerin sınırı tarafsız ve yetkin otoriterlerce çizilmelidir.

- Uygulamalar tutarlı ve açık olmalıdır.
- Devletin kendi uygulamaları da gözetim altında tutulmalıdır.
- Şeffaflık sağlayacak bağımsız gözetim mekanizmaları oluşturulmalıdır.

CHP Otoriterleşmeye ve Fişlemeye Karşı Mücadelede Kararlıdır

CHP, sınır tanımayan bir fişleme, gözetleme ve denetleme hırsı ile toplumsal güveni yok eden ve yerine korkuya dayalı polis toplumunu yerleştiren AKP iktidarına karşı verdiği özgürlük ve demokrasi mücadelesini kararlılıkla sürdürmektedir.

- CHP öncelikle vatandaşa potansiyel sapkın ve suçlu muamelesi yapılmasının önüne geçecektir.
- Vatandaşlar kendileriyle ilgili her türlü bilgiye koşulsuz ve şartsız ulaşabilme ve bu bilgiyi düzeltebilme hakkına ve imkânına sahip olacaktır.
- Kişisel bilgilerin güvenliği devlet sırrı bahanesi olmadan mutlak surette sağlanacaktır.
- Devletin hukuki gerekler çerçevesinde uygulamak zorunda olduğu gözetim pratiklerine dair vatandaşın, sivil toplum örgütlerinin, derneklerin ve diğer toplum temsilcilerinin yeterince bilgilendirilmesi ve sürece katılımı sağlanacaktır.
- Farklı yaşam tarzları, politik görüşler, yönelimler, tercihler, vb. fişlemenin nesnesi yapılmayacaktır.
- Birçok alanda, "kayıt altına alınmayı" gerektirmeyen ekonomik ve toplumsal önlemler alınacaktır.

- Gözetimin temel meşrulaştırıcılarından olan "suça karşı mücadelede" geniş çaplı toplumsal çözümler üretilecektir.
- Devlet, güvenlik mantığıyla değil, güven ve hizmet verme mantığıyla yeniden yapılandırılacaktır. Toplumsal güveni tesis edici kurumlar güçlendirilecektir.
- Toplum, güven temelinde yeniden örgütlenecektir.

CHP, fişleme, gözetleme ve denetleme hırsı ile toplumsal güveni yok eden ve yerine korkuya dayalı polis toplumunu yerleştiren AKP iktidarına karşı verdiği özgürlük ve demokrasi mücadelesini kararlılıkla sürdürmektedir.